

Interkulturell historie- undervisning och läroplanen

- migration, kulturmöten och transnationellt utbyte

Per Eliasson, en av författarna till kursplanen i historia, visar hur det är fullt möjligt för den lärare som vill undervisa interkulturellt att göra det. Kursplanen med sitt omfattande centrala innehåll är inget hinder utan tvärtom en stor möjlighet menar Per. Nyckeln är utvecklingslinjerna migration och kulturmöten som kan organiseras utifrån precis de områden som vanligen brukar behandlas i historieundervisningen – men med tyngdpunkter och perspektiv annorlunda för att tydliggöra sambanden och gynna ett interkulturellt lärande. Alltså: fritt fram för en interkulturell historie-

*undervisning i alla Sveriges skolor!
Per Eliasson är professor i historia vid Malmö högskola.*

Bland de övergripande målen i läroplanen för grundskolan, Lgr11, anges bland annat att varje elev efter genomgången grundskola: ”kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia.” Målet är nytt i Lgr11 och pekar direkt på interkulturell förståelse.

I samma riktning mot ökad öppenhet, pekar omformuleringen i läroplanen av målet om kulturarv. I den förra läroplanen, Lpo 94, var ett uppnåendemål att eleven: ”har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska och västerländska kulturarv”. I Lgr11 har målet ändrats till att eleven ska ha: ”fått kunskaper och insikt i det svenska, nordiska och västerländska kulturarvet”. Frånvaron av det possessiva pronomenet ”vårt” markerar en tydlig förändring. Till skillnad från i Lpo94 nämns inte heller kulturarv i kursplanen i historia i Lgr11.

Den nya kursplanen i historia i Lgr11 har som övergripande mål att utveckla elevers historiemedvetande. I

syftestexten till kursplanen anges därför de fyra förmågor som historieundervisningen syftar till att utveckla. Den första, som handlar om en historisk referensram, innebär att ha kunskap om det förflutna men också att kunna använda denna kunskap. Den andra behandlar hur historia skapas med hjälp av tolkningar av källor och den tredje hur historia används i olika sammanhang eller enkelt uttryckt historiebruk. Som en metodisk förmåga finns också målet att kunna använda begrepp för att utveckla de tre första förmågorna.

Migration och kulturmöten som ramberättelser för nuets frågor till det förflutna

Hur hanteras då frågor om interkulturell förståelse i historieundervisningen och syns den större öppenheten i de nya styrdokumenterna? Det finns två tydliga förhållningssätt i det avseendet:

- betoningen av migration
- betydelsen av transnationellt utbyte och kulturmöten

Dessa är två av de fyra utvecklingslinjer som är direkt utpekade i kunskapskraven.

En utvecklingslinje är ett tema som följs över lång tid. Inom historieundervisningen har det politiska perspektivet varit dominerande fram till 1960-talet och det betonas i kursplanen som en utvecklingslinje – politik och makt. Sedan andra hälften av 1900-talet har en mer socialhistoriskt inriktad linje vunnit insteg i undervisningen och gett utrymme åt mikrohistoria och lokalhistoria. Människors och grupperns olika levnadsvillkor utgör därför en andra utvecklingslinje. Under det senaste decenniet har intresset alltmer ökat för transnationellt utbyte, globala frågor, makrohistoria och interkulturell förståelse. Det speglas i två av de utvecklingslinjer som kursplanen lyfter fram – migration och kulturmöten. Valet av dessa utvecklingslinjer motiveras av deras betydelse för vår nutidsförståelse.

På det sättet kan de vara de stora berättelser i vilka vi sätter in nuets frågor till det förflutna.

Migration som utvecklingslinje

I det centrala innehållet anges de områden som historieundervisningen ska behandla. Genom att betona vissa delar av innehållet skapas möjligheter till samband mellan skeenden under olika tidsperioder. De bildar stödjepunkter för att bygga utvecklingslinjerna genom de olika årskurserna. Men för att se dessa stödjepunkter måste kursplanen betraktas i sin helhet. Utvecklingslinjen migration är ett bra exempel på hur dessa stödjepunkter är grupperade. Redan i första kunskapsområdet i åk 4-6 nämns Nordens kulturmöten med övriga Europa och andra delar av världen, genom ökad handel och migration. Bland de källor som kan användas nämns arkeologiska fynd som berättar om kulturmöten med andra kulturer. Arbetet med källor i kursplanens centrala innehåll är inte något fristående moment utan direkt i varje kunskapsområde kopplat till relevant material för just den tidsperiod som behandlas.

Bilder och bildtexter

I det område som behandlar perioden 1500-1700, traditionellt kallat stormaktstiden, används istället begreppet ”det svenska Östersjöriket” och till innehållet hör Nordens och Östersjöområdets deltagande i ett globalt utbyte och migration, till och från samt inom det svenska riket. Med begreppet ”det svenska Östersjöriket” lyfts det transnationella utbytet upp som ett kompletterande perspektiv på perioden, där den svenska statsbildningsprocessen, kriget och deras konsekvenser tidigare varit helt dominerande. I det följande området, perioden 1700-1850, behandlas Sveriges och Nordens ekonomiska och kulturella globala utbyte och som exempel nämns bland annat resor till Asien. Det

Bild 1. Halsband från Birka

Halsband från grav 632 på Birka, Vikingarummet på Historiska museet. Hela den kända världen finns i kvinnans halsband när hon gravläggs på Birka. Tidigare sågs det här halsbandet med sin blandning av hängen: pärlor av karneol och bergskristall från Mellanöstern; ett bysantinskt mynt; tre kazariska silverbeslag; en bit av en orientalisk silverskål; ett sydengelskt bokbeslag; några inhemska spännen som en "barbarisk sammansättning". Snarare är det så att den är sammansatt ytterst medvetet för att visa på just kulturblandningen. Kanske handlar det om en önskan att differentiera sig mot omgivningen genom att visa på sina vidsträckt kontakt. Trots mängden av föremål som visar på Birkas omfattande kontaktnät tänker vi nog ofta oss Birka som en skandinavisk handelsplats. Vad säger det om oss och vår historieundervisning? På så sätt kan en kulturmötes- och migrationsblick på en sådan här gravgåva avslöja mycket om såväl Vikingatiden som vår tids historiesyn.

(Källa: Cassel, Kerstin. (2008). *Det gemensamma rummet: migrationer, myter och möten*. Södertörns högskola)

Bild 2. Stenpil

Materiella föremål berättar ofta mer än vad man först tror. Den här flintapilen är intressant på så sätt att det inte är en pil som är tänkt att användas. Den är större, estetiskt finare och därför oduglig i praktiskt hänseende. Den är en avbild av en pilspets och för den uppmärksamme syns linjer som efterhärrar mönstret av en gjutform. Så varför gjordes en avbildning i flinta av en gjuten pil? Den pilspets avslöjar mycket. Samtidigt som forntidens människor använde flintapilar kände de till att andra tillverkade sina pilspetsar av järn. Den visar alltså på kulturella kontakter och utbyte av idéer. Bilden av en pilspets var alltså den kulturellt skapade pilen.

är mycket tydligt att historieundervisningen i åk 4-6 kan utgå från de stöddepunkter som finns i det centrala innehållet för att bygga utvecklingslinjerna kulturmöten och migration.

För åk 7-9 finns i det första kunskapsområdet som behandlar högkulturer i till exempel Afrika, Amerika och Asien och antiken många möjligheter att arbeta med kulturmöten och migration. I nästa kunskapsområde, 1700-1900, behandlas den ökade världshandeln, industrialiseringen och dess konsekvenser samt migration inom och mellan länder. En nyckelfråga när det gäller migration är vilka drivkrafter som påverkar

människor att bryta upp och flytta över längre eller kortare avstånd. De källor som pekats ut i kunskapsområdet berättar om människors och gruppers strävan att påverka och förbättra sina egna och andras levnadsvillkor. Det gör det möjligt att behandla migration på flera olika nivåer som individ- och familjenivå, nätverks- eller systemnivå och på samhällsnivå som resultatet av demografiska, ekonomiska och politiska förändringar.

I det centrala innehållet lyfts den europeiska dominansen och kolonialismen under perioden 1800-1950, där migration är en nyckelfaktor. Den europeiska emigrationen över Atlanten, och då särskilt den svenska,

Bild 3 och 4. Kaurisnäcka och silvermynt

Tanken svindlar. Hämtades denna snäcka i Västafrika eller kom den hit med någon? Var det fortfarande ett betalningsmedel eller fick kaurisnäckan en ny betydelse här hos oss? I vikingatida gravar påträffas ofta arabiska silvermynt. Arabiska köpmän på Birka eller vikingar i kamelkaravaner.

Fotografi: Patrik Johansson, Ulrik Holmberg.
Föremål från Historiska museet

behandlas vanligen. Mindre vanligt är att behandla den asiatiska, där nästan lika många indier och kineser emigrerade till andra länder som européer reste över Atlanten. De källor som särskilt pekats ut under tidsperioden är historiska berättelser om människors upplevelser av förtryck och motstånd mot detta. Här är migration i form av flykt undan krig och förföljelse återkommande händelser. Att konkretisera den stora migrationen under 1900-talet, samtidigt som elever får möjlighet att koppla samman den lilla med den stora historien, ligger direkt i linje med den del av det centrala innehållet där källor som behandlar en familjs eller släkts historia ska behandlas.

Denna korta genomgång visar hur även i åk 7-9 en utvecklingslinje om migration, som skapar samband och sammanhang mellan tidsperioder, kan byggas kring stödjepunkter i det centrala innehållet. Dessa tillhör de områden som vanligen brukar behandlas i historieundervisningen men här kan tyngdpunkten och perspektivet läggas annorlunda för att tydliggöra

sambanden. De exempel som nämnts ovan hämtas från de delar av det centrala innehållet som framför allt behandlar den första förmågan om referensramskunskaper och den andra om hur historisk kunskap skapas. Men även delar av det centrala innehållet som kopplas till förmågan att reflektera över hur historia används kan användas för att bygga en utvecklingslinje.

Annonsen nedan från hösten 2015 är ett bra exempel på hur historia används i en samtida kontext där invandring är en aktuell fråga. Annonsen, som gör reklam för en utställning på Världskulturmuseerna i Stockholm, har en text som lyder: "STADEN VID SIDENVÄGEN. Res tillbaka till Kinas guldålder på 600-talet. Utforska miljonstaden Luoyang som blomstrade genom öppenhet, integration och blandade kulturer."

Bild 5. Hösten 2015 hade Berggrummet i Stockholm en utställning om Luoyang, en central handelsplats, Sidenvägen östligaste utpost och en av Kinas äldsta huvudstäder. Luoyang var en mångkulturell, kosmopolitisk miljonstad redan för mer än 1000 år. Guldåldern inföll under Tang-dynastin (618-907 v.t.).

Kinas enda kvinnliga kejsare, Wu Zetian (624-705 v.t.), hade Luoyang som sin huvudstad. Under perioden hade också elitens kvinnor en friare position. De red hästar, gjorde utflykter på egen hand och spelade hästpolo. De bar också "centralasiatiska mansplagg". Den här ökade friheten förklaras med influenser från och kontakter med omgivande nomadiska samhällen där kvinnorna hade en annan friare ställning än kvinnorna i de bofasta jordbrukssamhällena.

Bild 6, 7. Fotografi: Maria Johansson. Föremål från Berggrummet Världskulturmuseerna.

UPPGIFT I HISTORIA ÅRSKURS 9

En flykting år 1943 Skolverket

Källa 1

Nedan ser du en del av ett förhörprotokoll från 1943. Människor som kom som flyktingar till Sverige vid den här tiden förhöordes och sådana här protokoll skrevs av polisen.

2848

UPPGIFT

rörande flykting, som den 11.11.43 ankommit till Barsebäck _____
från Danmark. _____

Fulständiga för- och efternamn: B o S h 149 s h, Valdemar Alfred

Födelsdag: 25 juni 1890 Titel: Fiskare

Födelseort: Tjlebb Borort: Barsebäck

Nationalitet: dansk

Religion: Protestant

Senast bosatt i Danmark: Viborggade 79, Ålborg

Upplysningskälla: _____

Örnungliga skolor och event. svåriga böge examina: Politekniska

Bild 8. Skolverkets bedömningsstöd

I övningen får eleverna ta del av ett av de förhörprotokoll polisen upprättade vid sina förhör med flyktingar som kom till Sverige under andra världskriget. Situationen är denna: Valdemar Alfred Mathisen, en dansk fiskare, har flytt till Sverige. Orsaken som han uppger i förhöret 1943 är att han och en vän seglat judiska flyktingar över Öresund till Barsebäck och Landskrona. För de sammanlagt sex resorna med fiskebåten har han tjänat ca 7000 kronor. Nu har hans vän blivit gripen av tyska polisen och Valdemar Alfred flyr därför själv till Sverige. Förutom att övningen är ett möte med en historisk originalkälla som visar på flyktens villkor, uppmanar den till etiska reflektioner, t ex om att fiskaren har tagit betalt för att hjälpa judiska flyktingar från Danmark.

Migration orsakad av aktuella konflikter hör till de viktigaste frågorna i Europa våren 2016. Men migration i form av flykt undan krig och förföljelse kan behöva problematiseras genom historiska perspektiv i undervisningen, vilket ligger helt i linje med det centrala innehållet. Ett sådant historiskt perspektiv som problematiserar aktuella frågor kring migration kan hämtas från andra världskrigets flyktingmottagande. De judiska flyktingar som 1943 lyckades ta sig till Sverige, undan den av tyska ockupationsmakten planerade deportationen till koncentrationslägren, fick ofta betala dyrt för båtresa över Öresund. Om detta finns ett källmaterial och en övning i Skolverkets bedömningsportal.

På judiska museets hemsida presenteras en lång rad ögonvittnesskildringar från judars flykt till Sverige från både Norge och Danmark hösten 1943. Även den europeiska historieläroorganisationen EUROCLIO har på sin hemsida ett antal case studies om historisk migration.

Transnationellt utbyte och kulturmöten

Det transnationella utbytet och kulturmöten är den andra utvecklingslinjen där det centrala innehållet har stödjepunkter för att bygga en berättelse som skapar samband över olika tidsperioder. De delar av det centrala innehållet som ger sådana stödjepunkter för migration i åk 4-6 är även tillämpliga för att spegla det transnationella globala utbytet. Eftersom utvecklingen i Sverige och Norden i det centrala innehållet speglar ett ökat globalt utbyte så är medeltidens och 1500-talets tyska inflytande, 1600-talets nederländska och 1700-talets franska och även kinesiska inflytande bra exempel. Gruvteknik och metallurgi, förvaltningsorganisation och politik, arkitektur och stadsplanering, jordbruksmetoder, husdjurshållning och grödor i Sverige hade utvecklats på annat sätt utan inflödet av människor, idéer, teknologi, djur och växter från andra länder. Som exempel på migration omfattar det relativt små grupper av människor, men det är oftast personer med särskilda tillgångar, förbindelser och kunskaper. På samma sätt kan Medelhavsvärlden under antiken, vilket behandlas i åk 7-9, ses som dynamiska mångkulturer där religion, språk och arkitektur formas av ständigt pågående utbyten och kulturmöten. När den ökade världshandeln mellan Europa, Asien, Afrika och Amerika behandlas under perioden 1700-1900 står ofta ett asymmetriskt utbyte, den så kallade triangelhandeln, i centrum. Det innebär en insikt i att resultatet av ett utbyte mellan kulturer och länder är beroende av maktförhållanden, som både kan förstärka och utjämna skillnader i människors levnadsvillkor. Det har kallats det kolumbianska utbytet, den stora förändring, som utbytet av människor, växter och djur men också

Bild 9. Columbus. Tavlån från 1847 föreställer Christopher Columbus som landstiger i Västindien på en ö som ursprungsbefolkningen kallade Guanahani och han namngav San Salvador, den 12 oktober 1492. Han reser den kungliga fanan och gör anspråk på landet i Spaniens namn. Öns invånare tittar på bakifrån ett träd. Konstnären John Vanderlyn (1775-1852)

sjukdomar mellan Amerika, Afrika, Asien och Europa, medförde. Det var en förändring i människors levnadsvillkor som fick mycket stora konsekvenser på båda sidor av Atlanten, men också mycket olika konsekvenser för olika grupper.

Detta transatlantiska utbyte, ofta asymmetriskt, och de förändringar det medförde, kan vara ett återkommande tema i undervisningen under hela tidsperioden fram till 1900-talet. För att se förändringen är det också nödvändigt att se vad som inte förändrades eller förändrades långsamt. I det centrala innehållet finns också historiska begrepp som kontinuitet och förändring som eleven ska lära sig använda.

Att använda begrepp innebär något mer än ordkunskap. Det innebär när det gäller begreppen kontinuitet och förändring att kunna se dem som komplementära. Det ena kan inte förstås utan det andra, de är samtida fenomen. Det transatlantiska utbytet innebär förändringar i konsumtion av livsmedel och varor som tobak. Epidemier i Amerika som drabbade ursprungsbefolkningen motsvarades av spridning av syfilis i Europa.

Även om omfattningen av epidemierna var ny, så innebar de bara en del av den urgamla kampen mellan människor och mikrober och således en kontinuitet genom mänsklighetens historia.

Upprättande av det transatlantiska utbytet 1492 kan sägas vara en viktig brytpunkt i historien. Men de processer som inleddes hade olika förlopp och mönster. Den spanska approprieringen av Latinamerikas ädelmetaller pågick under århundraden men fick sin mest dramatiska betydelse under 1500-talet. Slavhandeln över Atlanten som försåg Sydamerikas erövrare och senare även Nordamerikas plantageägare med slavar, kulminerade betydligt senare och har fortfarande stor betydelse för den demografiska utvecklingen i Amerika. Brytpunkterna är här de olika tidpunkterna för slaveriets avskaffande som skapade nya förutsättningar. Samtidigt har förföljelser och diskriminering fortsatt in i vår tid.

Beroende på perspektiv kan förändringar uppfattas som uppgångar och nedgångar. Men valet av perspektiv betyder att det kan variera för olika grupper samtidigt.

Den import av kolonialprodukter som socker, tobak och bomull till Europa som var en förutsättning för konsumtionskulturens uppgång och början på industrialiseringen var en nedgång både för Afrika på grund av slavhandeln och för stora områden i Amerika där de ekologiska följderna av monokulturerna var svåra. Att identifiera kontinuitet och förändring och bestämma brytpunkter innebär också en historisk periodisering. På så sätt kan de 13 koloniernas självständighetsförklaring 1776 ges en stor betydelse som brytpunkt för beroendet av Storbritannien samtidigt som det snarast ökade beroendet av nya invandrare från Europa. Den immigrationsepoken går mot sitt slut först under 1900-talet.

Med den kursplan för historia som finns i Lgr11 är förutsättningarna goda för en interkulturell historieundervisning. Mot den inte särskilt konstruktiva diskussionen om vilket eller vilka länders historia undervisningen ska behandla, kan vi ställa just utbytet av människor och idéer mellan områden, kulturer och länder. Ett utbyte som är lika gammalt som mänskligheten själv, men som alltid varierat i sitt förlopp och som inneburit olika konsekvenser för olika människor och grupper. Genom att bygga en undervisning kring de utvecklingslinjer som anges i kunskapskraven, och göra det utifrån de stödjepunkter som kan identifieras i det centrala innehållet, blir det möjligt att berätta en sådan historia.

Material

Nedanstående är material som kan användas i samband med de exempel som anförs i texten.

Webbsidor:

Skolverket har ett stort öppet material med övningar och bedömningsstöd som behandlar arbete med källor och historiebok. På samma plats finns också äldre nationella prov för grundskolan och kursprov för gymnasiet. Många uppgifter från dessa kan direkt göras om till övningar och användas i undervisningen.

<http://www.skolverket.se/bedomning/bedomning/bedomningsstod/historia>

Den europeiska historieläroorganisationen EUROCLIOs hemsida *Historiana* innehåller mycket material i form av fallstudier som behandlar migration.

<http://historiana.eu/themes/#>

Judars flykt från Danmark och Norge 1943, med en lång rad källor, finns på Judiska museets hemsida.

<http://www.judiska-museet.se/index.php/broderfolk-om-raddningen-av-de-norska-och-danska-judarna/>

Skolverket har publicerat ett stödmaterial för lärare som arbetar med särskilt begåvade elever. Materialet är uppbyggt kring begreppsutveckling och kvalificeringen av begreppen kontinuitet och förändring är hämtat därifrån.

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.235973!/Menu/article/attachment/2_3_begavade_barn_ACCESSIBLE.pdf

Litteratur:

Kulturmöten och migration behandlas historiskt och översiktligt i Ian Goldin, Geoffrey Cameron, & Meera Balarajan, *Exceptional people. How migration shaped our world and will define our future*. Princeton: Princeton University Press, 2011. En ny kursbok som bygger på ett alltmer globalt utbyte som ordnande princip är Sjöberg, M. & Cassel, K. (red.) (2014). *En samtidig världshistoria*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Tre arbeten som alla, men från mycket olika perspektiv, kan sägas utgå från utbyte som drivkraft till förändring är Ferguson, Niall (2012), *Civilization. The Six Killer Apps of Western Power*. New York: Penguin books (Finns även med titeln *Civilization: The West and the Rest*. (2012)), Hobson, John M. (2006). *Västerlandets österländska ursprung*. Lund: Studentlitteratur, McNeill, J.R. & McNeil, William H. (2004). *Human Web. A Bird's Eye View of World History*. New York: WW Norton & Co. (Finns även i svensk översättning: *Mänskliga nätverk*. 2006).

Ferguson och Hobson är varandras motsatser och behandlar den gamla frågan om den europeiska dominansen från 1500-talet beror på särskilda europeiska förtjänster eller är frukten av kulturmöten mellan öst och väst. McNeill & McNeill ser just utbytet av information i allt vidare globala nätverk som den viktigaste faktorn i mänsklighetens utveckling.

● **Text: Per Eliasson, Professor i Historia**
Malmö Högskola